

pobune protiv gradonačelnika Capponija, ekonomskom stanju i nekim drugim pitanjima iz područja društvene historije. Slijede poglavlja „Vojna obveza“ (45-47) i „Blokada Jadrana“ (48-67), u kojima se donose podatci o vojnim kretanjima, prvenstveno prolasku francuske vojske, plovidbi tijekom blokade Jadrana, gusarenju, ali i posljedicama blokade na ekonomski razvoj. Poznato je da je francuska vlast gradila ceste diljem osvojenoga područja, što je tema poglavlja „Ceste“ (68-76). Budući da su se mnogobrojne promjene dogodile vezano za pitanje ukidanja bratovština te položaja Crkve, time se bavi zasebno poglavlje „Crkva“ (77-82). Pobune i prave vojne akcije rezultirale su promjenama vlasti koje su se odvijale u kratkom razdoblju. Jedna takva epizoda tema je poglavlja „Kratki prekid francuske vlasti i druga Austrijska vladavina“ (83-89). Uspostava Ilirskih pokrajina tema je istoimenoga poglavlja (99-101), u kojem autorica piše o stanju na otocima, administraciji, carinama i posljedicama francuske vlasti.

Poglavljja koja slijede svojevrsni su dodatak: „Pisma“ (102-106), „Dokumenti iz arhiva u Rijeci“ (107-113), „Ostanak Francuza na ovom području“ (114) te „Treća Austrijska vladavina“ (115). Ona obogaćuju korpus knjige i razjašnjavaju dodatna pitanja.

Kako se stanovništvo Cresa i Lošinja snalazilo u tim novim vremenima te kakav je bio odnos između nametnutih normi i stvarnoga stanja na terenu vidljivo je iz minuciozne analize koja prožima svako poglavlje ove knjige. Izdanje je dodatno obogaćeno dvjema tablicama i dvjema kartama te s 24 slike u boji.

Marko Jelenić

Salvator Žitko, *Avstrijsko primorje v vrtincu nacionalnih, političnih in ideoloških nasprotij v času ustavne dobe (1861-1914)*,

Knjižnica Annales Majora, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja, 2016., 310 str.

Premda se u uvodnim poglavljima to izrijeком ne spominje, monografija slovenskoga povjesničara i dugogodišnjega ravnatelja Pokrajinskoga muzeja u Kopru, Salvatora Žitka, donekle je prerađeni tekst njegove disertacije

Nacionalni in politični antagonizmi v Istri v času zasedanja istrskega deželnege zbora v Kopru (1899-1910) iz 2014. Činjenica je to koju vrijedi spomenuti, ne toliko kao uzgrednu bibliografsku bilješku nego zbog važne napomene da zainteresirani čitatelji kojima monografija nije dostupna disertaciju lako mogu pronaći u digitalnom formatu. Kako bilo, u sadržajnom pogledu djelo je to koje posve opravdava prvu rečenicu „Predgovora“ (5), u kojem ga je sam autor okarakterizirao „rezultatom dugogodišnjih istraživanja“, stvaranoga uz oslonac na povjesničarske dosege druge polovice 20. stoljeća, ali i uz jasnu namjeru da ih dopuni uvidom u novije spoznaje nacionalnih historiografija te potpunije uklopi u habsburški, konkretnije cislajtanijski kontekst.

Nakon „Uvoda“ (6-9), poglavlje posvećeno korištenim izvorima i literaturi (10-18) sažet je, ali sadržajan osvrt na arhivsko gradivo, novine te najvažnija znanstvena djela iz kojih je autor crpio informacije te na temelju kojih je oblikovao vlastitu interpretaciju proučavanoga razdoblja. Tih nekoliko stranica, posebno kada je riječ o uvidu u historiografske radove, koristan su uvid u stupanj istraženosti jačanja političke i nacionalne identifikacije Talijana, Slovenaca i Hrvata na sjevernojadranskom prostoru. Podijelivši relevantne naslove prema tematici kojom se bave, autor je ocrtao najvažnije istraživačke pravce nacionalnih historiografija u proteklih pola stoljeća, ne propuštajući pritom ukazati i na djela posvećena širem, austro-ugarskom okviru.

Imperijalnom kontekstu, s očekivanim i razumljivim naglaskom na cislajtanijski dio, posvećena je prva cjelina, „Nacionalno vprašanje in nacionalizmi v okviru Habsburške Monarhije“ (19-60). Konkretnije, nakon što je na prvih nekoliko stranica navedene cjeline naznačio osnovne odrednice i ograničenja međunacionalnih odnosa tijekom nagodbenoga razdoblja, Žitko se poslužio četirima primjerima kako bi opisao širi kontekst u kojem se odvijao proces nacionalne integracije (i) na istarskome prostoru. Pozornost je stoga prvo usmjerio na češko-njemačke odnose, prikazujući polustoljetnu potragu za zadovoljavajućim rješenjem koje bi primirilo međunacionalna trvenja i uspješno zatomilo nezadovoljstvo češke strane. Ta nastojanja državne politike pokazala su se na koncu neuspješnima, čemu je najbolji dokaz dokidanje zemaljske autonomije Češke 1913. godine. Premda se zemaljski parlament ondje, baš poput istarskoga, nije sastajao od 1910., a tek koju godinu nakon sjeverne krunovine i Markgrofovija Istra dočekala je sličnu suspenziju autonomne uprave i uvođenje Zemaljske upravne komisije 1916., autor nije propustio podsjetiti kako, analogijama usprkos, postoji i argumentirani stav Guida

Franzinettija prema kojem bi u pogledu istarskih međunacionalnih odnosa paralele bilo razložnije povlačiti s Galicijom.

Nakon toga primjera Žitko je pozornost posvetio dvama uspješnim nastojanjima austrijskih vlasti da nacionalne konflikte prevladaju tzv. „politikom narodnoga mira“, dakle rješenjem koje se nastojalo primijeniti i u Istri nakon izbora za Carevinsko vijeće 1907., ali uzaludno. Moravska i Bukovina, ova posljednja s – moglo bi se ustvrditi – još zamršenijim međunacionalnim i društvenim odnosima u odnosu na istarske prilike, primjeri su uspješnih nacionalnih kompromisa. Poglavlje zaključuju stranice usmjerene nacionalnim i političkim suprotstavljanjima u Dalmaciji te pokušaju sporazuma na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Autoru valja odati priznanje što je na razmjerno skućenom prostoru pregledno opisao okolnosti u više krunovina Habsburške Monarhije, osiguravajući tako potpuniji uvid u austrijska nastojanja da nadvladaju unutarnje trzavice te na teritorijima različitih povijesti i poviješću oblikovanih društvenih odnosa provedu srodna kompromisna rješenja, ojačavajući stabilnost zajedničkoga okvira.

Kao što je u sva četiri primjera prvoga poglavlja pozornost naglašeno usmjerena k prijelomu stoljeća, ali uz dovoljno prostora posvećenoga prethodnim desetljećima, Žitko je širi vremenski i društveni kontekst istarskih nacionalno-političkih suprotstavljanja u posljednjem razdoblju djelovanja Istarskoga sabora opisao u zasebnoj trodijelnoj cjelini, čije je prvo poglavlje naslovljeno „Razvoj slovensko-hrvaškoga nacionalnoga gibanja v Istri in Trstu v drugi polovici 19. stoljetja“ (61-96). Osim što je prikazao preporodno doba i nacionalno-integracijski proces kod istarskih Hrvata i Slovenaca kroz poznate tri faze, posljednji je dio poglavlja posvećen krizi političkoga pokreta i promjeni pristupa kroz oblikovanje zasebnoga Političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri te utjecaju politike „novoga kursa“ na sjevernojadranske odnose. Znana činjenica kako na prijelazu stoljeća politizacija javnoga života zahvaća sve šire slojeve stanovništva, a u javnome se životu diljem središnje Europe – pa i u Istri – pojavljuju novi pokreti, obrađena je pod naslovom „Nove ideološke struje in gibanja v političnem življenju Avstrijskega primorja na prelomu 19. in 20. stoljetja“ (96-140). Dok je pri osvrtu na kršćansko-socijalno gibanje posebnu pozornost posvetio pitanju koje se pokazalo iznimno učinkovitim pri političkoj i nacionalnoj mobilizaciji, odnosno sukobima oko uporabe glagoljice, autor je pišući o radničkom pokretu i socijaldemokraciji na sjevernom Jadranu istaknuo povezanost klasne sa sve prisutnijom nacio-

nalnom identifikacijom. Zaključni je dio poglavlja usmjeren k dugogodišnjim raspravama o otvaranju visokoškolskih ustanova u Trstu i Ljubljani, odnosno temama koje su višekratno motivirale novinske polemike, političke akcije, ali i poticale nacionalni naboje. Cjelinu zaključuju „Popisi in štetja prebivalstva kot vir nacionalnih nasprotij“ (140-157), podsjetnik na rezultat državne odluke da statističkom kategorijom ne budu nacionalne grupe, kao ni materinski već isključivo tzv. uporabni jezik. U sva četiri popisa provedena od 1880. do 1910. bilo je to povodom raznovrsnim manipulacijama već prilikom prikupljanja podataka, a nastavilo se u dnevopolitičkim interpretacijama, ostavljajući traga i u kasnijim znanstvenim radovima tijekom dvadesetoga stoljeća pa do danas.

Stvaranje talijanske države i utjecaj njezine vanjske politike na iredentistički pokret opisani su u cjelini „Razvoj in značilnosti italijanskega nacionalnega gibanja in njegovi vplivi v Avstrijskem primorju v drugi polovici 19. in začetku 20. stoletja“ (158-209). Ovaj dio monografije prvenstveno je dobrodošao podsjetnik da, uz monarhijski kontekst, pri razmatranju političkih i nacionalnih konfrontacija u Istri svakako valja imati na umu višestruki utjecaj Kraljevine Italije i njezinih odnosa spram Austro-Ugarske na položaj i djelovanje talijanske političke i intelektualne elite u Austrijskom primorju. Osim toga, autor je oblikovao dobrodošao sustavni pregled kompleksne iredentističke djelatnosti od sredine devetnaestoga stoljeća do pred Prvi svjetski rat, uz oslonac na onodobne tiskovine, ali i najvažnija historiografska djela u kojima je razmatrana ta problematika.

„Zaostrovanje nacionalnih in političnih nasprotij ob zasedanjih istrskega deželnega zbora v letih 1902-1904 in neuspešen poskus nacionalnega kompromisa“ (210-272) posljednja je cjelina, usmjerena na vrijeme djelovanja zemaljskoga sabora uglavnom u Koprju. U tom razdoblju nastavljen je sukob hrvatsko-slovenske zastupničke manjine s talijanskom većinom, pri čemu je do izražaja u različitim oblicima, a ponajčešće u vezi s različitim položajem pokrajinskih jezika, dolazilo pitanje ravnopravnosti. Konačno, najveći dio teksta posvećen je reformi izbornoga prava za Carevinsko vijeće, s tom reformom povezanim rezultatima izbora 1907., na kojima je hrvatsko-slovenska strana ostvarila povijesni uspjeh, te neuspješnom pokušaju kompromisa na pokrajinskoj razini. Žitko je, zahvaljujući podrobnom uvidu u periodiku i arhivsko gradivo, oslikao okolnosti koje su dovele do pokušaja iznalaska sporazuma, ali i, pokazalo se, nepremostive suprotnosti dvaju tabora koje su na

koncu paralizirale politički život Markgrofovije. Kaotične saborske sjednice iz listopada 1910. značile su kraj rada pokrajinskoga parlamenta, a politički i međunacionalni odnosi ostali su u bitnom nepromijenjeni do izbijanja ratnoga sukoba i kraja mirnodopskoga javnog života.

Monografija Salvatora Žitka, zaključimo, vrijedan je prinos poznavanju političkih i međunacionalnih istarskih prilika pod Austrijom. Posebno valja istaknuti trud uložen u razjašnjavanje monarhijskoga i središnjoeuropskoga konteksta koji je utjecao na pokrajinske prilike, uvid u literaturu koji počiva na dobrom poznavanju nacionalnih historiografija, ali i relevantnih djela posvećenih širem okviru te detaljan prikaz posljednje faze u razvoju talijansko-slavenskih odnosa u Istri prije Prvoga svjetskog rata. Djelo će stoga svojom sustavnošću i obuhvatnošću zasigurno biti poticaj budućem produblivanju nekih od tema koje se u njemu uzgred spominju.

Mihovil Dabo

Nerina Feresini, *La società alpina dell'Istria – Istarsko planinarsko društvo. 1876 – 1885 / 1876. – 1885.*, Pisino – Pazin: La Famiglia Pisinota / Comunità degli Italiani di Pisino – Zajednica Talijana Pazin, 2019., 355 str.

Učiteljica, profesorica i publicistkinja Nerina Feresini rođena je u Pazinu 1912., a nakon Drugoga svjetskog rata otišla je iz Istre i nastanila se u Trstu gdje se posvetila publicističkom radu objavivši niz monografija o pazinskoj povijesti, kulturi, školstvu i društvenim zbivanjima iz vremena Austro-Ugarske i Italije. Pazinskom se tematikom bavi i u ovoj monografiji, u kojoj je fokus stavljen na djelovanje Istarskoga planinarskog društva. Knjiga je prvi put objavljena u Trstu 1976. u nakladi udruge La Famiglia Pisinota, a sada je objavljena dvojezično, s prijevodom na hrvatski jezik. U njoj autorica kronološki od 1876. do 1885. navodi glavne aktivnosti Društva, prikazujući ujedno i dio lokalne povijesti.

Na samome početku, u „Zahvalama / Ringraziamenti“ (6-7), predsjednica Zajednice Talijana Pazin Nensi Rabar Batovac zahvalila je svima koji su financijski pomogli da ova monografija nakon više od 40 godina ponovno „ugleda svjetlo dana“. Posebno je istaknula važnost prijevoda na hrvatski jezik da bi monografija bila dostupna što većem broju čitatelja. Slijedi „Predgovor